

Marta Gargała-Polar, dr inż. arch. kraj.

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Biologiczno-Rolniczy, Zakład Architektury Krajobrazu

Marta Pisarek, dr inż. arch. kraj.

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Biologiczno-Rolniczy, Katedra Agroekologii

Lech Lichołai, dr hab. inż. prof. PRz

Politechnika Rzeszowska, Zakład Budownictwa Ogólnego

Marcelina Farajewicz, inż. arch. kraj.

Uniwersytet Rzeszowski, SKN Rolników „Włościanin”

Zagospodarowanie przestrzeni uzdrowskiej Iwonicza-Zdroju w opinii turystów i kuracjuszy

Streszczenie

Na jakość przestrzeni uzdrowskiej ma wpływ wiele składowych. Dobrze zagospodarowana zawiera funkcjonalną i interesującą wizualnie małą architekturę oraz zróżnicowaną pod względem botanicznym i estetycznym roślinność. Jest ona wizytówką miejscowości, a jej atrakcyjność wpływa na wzmocnienie procesu leczenia oraz zwiększenie zainteresowania turystycznego.

Zdaniem respondentów deptak w Iwoniczu-Zdroju jest odpowiednio wyposażony w elementy małej architektury i ma ciekawą aranżację roślinną. W ich odczuciu aktualne zagospodarowanie przestrzeni jest spójne i stanowi uzupełnienie zabytkowej architektury sanatoryjnej. Potwierdzają to także badania terenowe dotyczące analizy małej architektury. Odwiedzający na tym terenie czuje się bezpiecznie i dobrze odpoczywa. Mankamentami przy dość długiej trasie spacerowej jest brak instalacji sanitarnej oraz niewystarczające zacienienie, co jest szczególnie uciążliwe w pełni sezonu turystycznego.

Słowa kluczowe: Iwonicz-Zdrój, przestrzeń uzdrowska, kuracjusz, mała architektura, inwentaryzacja

Wstęp

Na terenie Polski status uzdrowiska posiada 45 miejscowości [www.mz.gov.pl]. Do jednych z najstarszych należy miasto Iwonicz-Zdrój, (obecnie siedziba gminy) położone w województwie podkarpackim, w powiecie

krośnieńskim. Status uzdrowiska otrzymało w 1973 r., aktualny ustanowiono w 2009 r. [Uchwała Rady Miejskiej Iwonicza-Zdroju].

W układzie przestrzennym miasta dominuje zabudowa o funkcji uzdrowskowej. Z obszaru centrum miasta należy wyodrębnić trzy widoczne typy przestrzeni: wydłużony deptak oraz dwa place (plac Dietla i Karola Józefa), historyczną zabudowę (np. Dom Zdrojowy, Bazar, Stary Pałac, Stare Łazienki), w większości wybudowane w XIX wieku oraz park zdrojowy [Gancarz-Żebracka 2012: 292; Kobylarczyk 2012: 69-70]. Park usytuowany wzdłuż rzeki Iwonki płynącej pośród wzgórz, założony został w 1837 r. z inicjatywy rodziny Załuskich [Gancarz-Żebracka 2012: 293]. Towarzyszą mu trakty spacerowe i drogi kołowe, a na jego obrzeżach znajdują się sanatoria i ośrodki wypoczynkowe [Rut 2016: 80].

W uzdrowisku znajduje się 11 obiektów sanatoryjnych specjalizujących się w leczeniu schorzeń układu oddechowego, kostnego, pokarmowego, a także nerwowego. Występowanie leczniczych wód mineralnych, umożliwia przeprowadzenie kuracji pitnych, kąpielowych i inhalacyjnych, a podgórski klimat posiada dodatkowe właściwości pozytywnie wpływające na samopoczucie kuracjuszy. Iwonicz Zdrój zasłynął także z produkcji soli leczniczej i kosmetyków „Iwoniczanka”, których walory wyróżnione zostały licznymi nagrodami konkursów regionalnych oraz ogólnopolskich [uzdrowisko-iwonicz.com.pl].

Obecnie od terenów uzdrowskowych coraz częściej oczekuje się udostępnienia atrakcji porównywalnych z gabinetami urody [Dąbrowska-Zielińska, Wołk-Musiał 2012: 45-46], parkami rozrywki, czy centrami sportu i rekreacji [Górna 2013: 63; Wójcikowski 2013: 211]. Duży nacisk kładzie się na tereny zielone, które powinny być kompleksowo zaprojektowane, zawierać formy roślinne z wyposażeniem architektonicznym, czyli parki z łączącymi się skwerami, ogrodami, wśród których usytuowane są obiekty lecznicze [Gancarz-Żebracka 2012: 298; Płachta 2014: 81].

W ostatnich latach obserwuje się w wielu uzdrowskach działania rewitalizacyjne, których celem jest podnoszenie jakości przestrzeni, a tym samym wpływ na poprawę wizerunku miejscowości [Gargała-Polar i in. 2016: 88; Wójcikowski 2015: 65]. Jednakże nie zawsze zaproponowane zmiany, w opinii kuracjuszy i turystów, spełniają oczekiwania użytkowników.

Obecny wygląd przestrzeni uzdrowskowej Iwonicza-Zdroju jest wynikiem realizacji projektu „Rewitalizacja zabytkowego centrum Iwonicza Zdroju”, który wykonano w latach 2014-2015. W ramach tego przedsięwzięcia przebudowano zabytkowe centrum miasteczka oraz wymieniono obiekty małej architektury. Tym samym powrócono do koncepcji z przełomu XIX i XX wieku. Ponadto wprowadzono nowe elementy roślinne – kwietniki sezonowe. Zastąpiły one wcześniej występujące wysokie drzewa, co spowodowało nadmierne nasłonecznienie, a tym samym dyskomfort wypoczywających kuracjuszy i turystów [Gargała-Polar i in. 2016:94]. Nie mniej jednak centralna część uzdrowiska zyskała nowe miejsca do wypoczynku, gdyż powstało kilkaset metrów nowych ścieżek spacerowych. Na placu Dietla wymieniono nawierzchnię i przebudowano fon-

tannę, na miejscu muszli koncertowej postawiono drewnianą altanę „Gloriettę” odtworzoną na podstawie archiwalnych fotografii. Po północnej i południowej stronie Starego Pałacu zlokalizowano zieleńce, a pomiędzy obiektami sanatoryjnymi „Pod Jodłą” i „Klimatem” wybudowano szeroki chodnik, pergolę oraz plac zabaw dla dzieci [Polskie Centrum Promocyjne, www.pcp.org.pl]. W celu koordynowania działań z zakresu rewitalizacji m.in. zachowania cennych obiektów dziedzictwa kulturowego powstał Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Iwonicz-Zdrój na lata 2017-2023 [<http://iwonicz-zdroj.pl/lokalny-program-rewitalizacji/>].

Cel, materiał i metody badań

Celem badań było poznanie opinii odwiedzających na temat estetyki i funkcjonalności nowego zagospodarowania deptaku w Iwoniczu-Zdroju.

W celu określenia funkcjonalności przestrzeni uzdrowiskowej Iwonicza Zdroju z uwzględnieniem zmian zachodzących na przestrzeni lat, w 2016 roku wykonano badania ankietowe na grupie 40 respondentów (po 20 mężczyzn i kobiet) w średnim wieku 35-49 lat. Dominowały osoby zamieszkałe w Krośnie, Rzeszowie i Brzozowie, a także w innych miejscowościach położonych od Iwonicza-Zdroju w promieniu około 15 km. Większość ankietowanych odwiedza uzdrowisko raz w roku (70%), co wiąże się z pobliskim miejscem zamieszkania.

Respondenci odpowiedzieli na kilka pytań zamkniętych związanych z zagospodarowaniem centralnej przestrzeni uzdrowiska zawartych w autorskim kwestionariuszu ankiety. Uzupełnieniem opinii osób odwiedzających w tym kuracjuszy były badania terenowe związane z inwentaryzacją małych obiektów architektury.

Wyniki badań

Z wypowiedzi kuracjuszy wynika, że ponad połowa (57,5%) doskonale pamięta iwonicki deptak sprzed lat. Starsi respondenci sięgali pamięcią do lat 80. i 90. XX wieku, młodszy do okresu 2000-2007. Ankietowanym najbardziej w pamięci utkwiły (27,5%) czerwone kwiaty wypełniające deptak (mowa prawdopodobnie o bujnych paciorecznikach ogrodowych niegdyś sadzonych na rabatach wzdłuż deptaku) (ryc. 1A). Taka sama liczba ankietowanych (27,5%) mile wspomina fontannę w centralnej części trasy spacerowej. Także w pamięci badanych w dużej mierze zapadła muszla koncertowa (ryc. 1B) oraz budynek „Krakowiak”, w którym odbywały się imprezy i wydarzenia muzyczne. Zaś nieliczni pamiętają niepowtarzalne obiekty z deptaku, a wśród nich charakterystyczną lodziarnię. Wspomnienia kuracjuszy przywołuje również XIX-wieczny budynek pijalni z podcieniami, będący niewątpliwie wizytówką uzdrowiska. Innymi czynnikami skłaniającymi do retrospekcji są, np. smak wody w pijalni czy też obraz koncertów, które obecnie odbywają się na nowej scenie głównej. Wiele osób nie akceptuje nowej formy sceny i postuluje potrzebę odtworzenia

jej dawnego wyglądu. Natomiast miłośnicy sportu pragną odtworzenia skoczni narciarskiej.

Obecnie największe zainteresowanie wzbudzają kobierce kwiatowe, stary drzewostan oraz urokliwe fontanny. Wielu odwiedzających dostrzega także nieco oddalony od głównego ciągu deptaka, zegar słoneczny stanowiący dużą atrakcję turystyczną. Respondenci zwrócili także uwagę na jednolitą, dekoracyjną nawierzchnię deptaka, a także na harmonijny układ założenia i estetykę terenu uzdrowiskowego. Wszystkie te czynniki niewątpliwie wpłynęły na odbiór i postrzeganie założenia, jako całości, przez co uzdrowisko uzyskało wysokie noty w badaniach, jeżeli chodzi o odbiór wizualny. Połowa ankietowanych uznała deptak w Iwoniczu jako ładny, a druga połowa jako bardzo ładny.

Przewaga respondentów (80%) deklaruje, że na deptaku czuje się bezpiecznie, zarówno w porze dnia jak i nocy, natomiast tylko 20%, obawia się przebywać tam w godzinach wieczornych i nocnych. Długa trasa spacerowa (ryc. 2A) wiąże się z koniecznością instalacji obiektów sanitarnych, których według ankietowanych (60%) brakuje. Respondenci sugerują także udostępnienie sprzętu rekreacyjnego dla seniorów oraz wprowadzenie większej liczby ozdobnej małej architektury. Użytkownicy wykazali się sporą dezaprobatą dla obecnej sceny w formie namiotu (ryc. 2B). Postulowali, aby ten element jako pierwszy został usunięty z terenu deptaku.

Innym problemem dostrzeżonym przez respondentów jest zaburzenie atrakcyjnego wyglądu zabytkowej zabudowy przez liczne reklamy i banery, nie wpisujące się w uzdrowiskowy krajobraz. Ankietowani sugerują neutralizację kolorów lub całkowite ich usunięcie, gdyż wpływa to niekorzystnie na percepcję przestrzeni oraz atrakcyjność wizualną pamiątkowych zdjęć. Natomiast użytkownicy proponują wprowadzenie na rabatach kwiatowych zróżnicowanej kolorystyki i wprowadzenie większej liczby gatunków roślin. Według osób biorących udział w badaniu, liczba oraz rozmieszczenie ławek jest odpowiednia (57,5%), tylko 22,5% uważają, że jest ich zbyt mało lub są zlokalizowane w niewłaściwych miejscach. Sporą niedogodnością w opinii kuracjuszy jest mała liczba ławek zlokalizowana sporadycznie w cieniu drzew. Problem ten nasila się szczególnie w pełni lata, podczas rodzinnych koncertów i imprez kulturalnych na wolnym powietrzu. Odnośnie liczby koszy na śmieci przeważają pozytywne opinie, 80% respondentów uważa, że jest ich wystarczająco. Tylko 10% nie podziela opinii większości, a 10% pozostaje bezstronnych. Taki udział odpowiedzi ankietowanych wynika z utrzymania w uzdrowisku porządku i czystości, co potwierdzają również własne badania inwentaryzacyjne.

W całym założeniu wprowadzono liczną małą architekturę użytkową oraz ozdobną, dzięki czemu przestrzeń ta zyskała estetyczny i funkcjonalny wygląd. Analiza obiektów małej architektury na terenie deptaku wykazała, obecność 96 ławek (ryc. 3A), 91 punktów oświetleniowych, 61 kwietników i założen z udziałem kwiatów, 48 koszy na śmieci, 18 tablic informacyjnych, 4 fontanny (ryc. 3B) oraz 10 innych obiektów małej architektury w postaci altan (ryc. 3C), zegara słonecznego (ryc. 3D), rzeźb itp. (tab. 1).

Tab 1. Mała architektura zlokalizowana na deptaku uzdrowiska Iwonicz-Zdrój

Lp.	Asortyment	Liczebność (szt.)	Opis
1.	Ławka	91	Z podłokietnikami i oparciem
2.	Ławka	5	Bez podłokietników i oparcia
3.	Latarnia	58	Stylizowana na latarnię naftową
4.	Latarnia	5	Podwójna, kierunek światła - dół
5.	Latarnia	2	Pojedyncza, kierunek światła - dół
6.	Latarnia	1	Pojedyncza, kierunek światła - góra
7.	Lampa kinkiet	11	Półokrągła, naścienna
8.	Punkt świetlny (naziemny)	10	Równy z powierzchnią ziemi podkreślający filary altany
9.	Reflektor	4	O świetle kierunkowym
10.	Kwietnik	38	Rabata płaska z nasadzeniami jednorocznymi
11.	Kwietnik	8	Rabata podniesiona
12.	Kwietnik	5	Donica gabionowa
13.	Kwietnik	1	Rzeźba 3D: Wiewiórka
14.	Kosz na śmieci	48	Z dużym otworem na odpady
15.	Tablica informacyjna	11	W stylistyce secesyjnej
16.	Tablica informacyjna	7	Z informacją turystyczną
17.	Fontanna	1	Kształt okrągły, plac przy scenie
19.	Fontanna	2	W stylistyce barokowej
21.	Fontanna	1	Na planie ośmiokąta
22.	Altana	1	Drewniana barierka, obiekt na podwyższeniu
23.	Altana	1	Na planie ośmiokąta
24.	Pergola	1	Przy placu zabaw
25.	Rzeźba ogrodowa	1	Popiersie
26.	Rzeźba ogrodowa	1	Anioł
27.	Rzeźba ogrodowa	1	Głaz
28.	Plac zabaw	1	Przy altanie
29.	Zegar słoneczny	1	Wykonany z kamienia piaskowego
30.	Scena	1	Scena mobilna

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych

Podsumowanie

Przeprowadzone badania dotyczące opinii użytkowników przestrzeni uzdrowskiej Iwonicza-Zdroju, a także analiza obiektów małej architektury, pozwoliły określić jej jakość, funkcjonalność oraz spójność wizualną.

Proces rewitalizacji z pewnością pozwolił zwiększyć powierzchnię użytkową oraz poprawił estetyczny wygląd, a tym samym zwiększył atrakcyjność turystyczną. Zdaniem respondentów deptak jest odpowiednio wyposażony w elementy małej architektury. Są one spójne i stanowią uzupełnienie zabytkowej architektury sanatoryjnej. Dbłość władarzy o czystość i porządek Iwonicza-Zdroju ma odzwierciedlenie w opinii kuracjuszy, że jest to przestrzeń, w której

się dobrze i bezpiecznie odpoczywa. Jedynym mankamentem przy dość długiej trasie spacerowej jest brak instalacji sanitarnej oraz niewystarczające zacienienie, co jest szczególnie uciążliwe w miesiącach letnich.

Bibliography / Bibliografia

- [1] Dąbrowska-Zielińska K., Wołk-Musiał E. (2012) *Turystyka uzdrowskowa w Polsce i na świecie – perspektywy rozwoju Spa i Wellness w Polsce*. „Inżynieria Ekologiczna”, nr 30, s. 36-47.
- [2] Gancarz-Żebracka J. (2012) *Park Zdrojowy w koncepcji miasta Iwonicz Zdrój*. „Czasopismo Techniczne”, R. 109, z. 6A, s. 291-298.
- [3] Gargała-Polar M., Pisarek M., Lichołai L. (2016) *Działalność rewitalizacyjna na rzecz poprawy krajobrazu kulturowego wybranych uzdrowisk w Polsce*. W: Leniartek M. (red.) *Przestrzeń mieszkańców i turystów po rewitalizacji miast*. Wrocław: Wyd. Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”.
- [4] Górna J. (2013) *Miejska turystyka uzdrowskowa i kierunki jej ewolucji w Polsce*. W: T. Zabińska (red.) *Turystyka miejska. Prawidłowości i determinanty rozwoju*. Katowice: „Studia Ekonomiczne” (), nr 147/13, s. 53-67.
- [5] Kobylarczyk J. (2012) *Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach*. „Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej”, 7-A/2012, z. 29, rok 109, s. 67-76.
- [6] Płachta O. (2014) *Uzdrowskowa przestrzeń publiczna w wybranych miejscowościach Dolnego Śląska*. „Studia Miejskie”, t. 16, s. 75-86.
- [7] Polskie Centrum Promocyjne, Wirtualny Folder Iwonicz Zdrój: www.pcp.org.pl (access / dostęp: 2.02.2018).
- [8] Rut M. (2016) *Współczesne funkcje centrów miast na (wybranych) przykładach rewitalizacji terenów miejskich na Podkarpaciu*. „Topiarius. Studia krajobrazowe”. Wydanie specjalne XIX. Forum Architektury Krajobrazu. Patoczka P. (red.).
- [9] Uchwała Nr XXIX/242/09 Rady Miejskiej w Iwoniczu-Zdroju z dnia 30 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia Statutu Uzdrawiska Iwonicz-Zdrój.
- [10] uzdrawisko-iwonicz.com.pl (access / dostęp: 2.02.2018).
- [11] Wójcikowski W. (2013) *Przestrzeń publiczna i usługowa miasta o funkcji uzdrawiskowej*. Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica, nr 15, s. 209-224.
- [12] Wójcikowski W. (2015) *Zmiany w przestrzeni publicznej uzdrawisk Polskich w związku z członkostwem w Unii Europejskiej – na przykładzie Małopolski*. Acta Universitatis Lodzianis Folia Geographica Socio-Oeconomica, nr 19, s. 53-67.
- [13] www.mz.gov.pl (access / dostęp: 2.02.2018).

About authors

Marta Gargala-Polar – an employee of University of Rzeszów, an author of numerous publications in the area of landscape architecture, member of the Podkarpackie branch of the Association of Polish Landscape Architects (SPAK). Scientific interests are: transformations of urban and rural landscape, vegetation of non-urbanized areas, computer graphics, cultural heritage.

Marta Pisarek – an employee of University of Rzeszów, an author of numerous publications in the area of landscape architecture, member of the Podkarpackie branch of the Association of Polish Landscape Architects (SPAK). Scientific interests are: entomology, shaping and protection of rural areas, sustainable design of public spaces, protection of plants in organic farming.

Lech Licholai – an employee of Rzeszów University of Technology, an author of numerous publications in the area of construction of energy-saving technologies and landscape architecture. Main scientific interests are: material and technological solutions in construction, landscape architecture objects, use of renewable energy, sustainable constructions.

Marcelina Farajewicz – a graduate of Landscape Architecture, a longtime member of Students' Academic Interest Circle of Farmers 'Włościanin', Landscape Architecture Section. Main scientific interests: landscape architecture of urban areas, vegetation of historical parks and gardens, contemporary small architecture.

O autorach

Marta Gargala-Polar – pracownik UR. Autorka licznych publikacji związanych z architekturą krajobrazu. Członek Podkarpackiego Oddziału SPAK. Zainteresowania naukowe: przekształcenia krajobrazu miejskiego i wiejskiego, roślinności terenów niezurbanizowanych, grafika komputerowa, dziedzictwo kulturowe.

Marta Pisarek – pracownik UR i PWSZ w Krośnie. Autorka licznych publikacji związanych z architekturą krajobrazu. Członek Podkarpackiego Oddziału SPAK. Zainteresowania naukowe: entomologia, kształtowanie i ochrona obszarów wiejskich, zrównoważone projektowanie przestrzeni publicznej, ochrona roślin w rolnictwie ekologicznym.

Lech Licholai – pracownik Politechniki Rzeszowskiej. Autor licznych publikacji z zakresu budownictwa technologii energooszczędnych i architektury krajobrazu. Zainteresowania naukowe: rozwiązania materiałowo-technologiczne w budownictwie, obiekty architektury krajobrazu, wykorzystanie energii odnawialnych, budownictwo zrównoważone.

Marcelina Farajewicz – absolwentka Architektury Krajobrazu. Wieloletni Członek SKN Rolników „Włościanin”, w Sekcji Architektury Krajobrazu. Zainteresowania naukowe: architektura krajobrazu terenów miejskich, roślinność historycznych parków i ogrodów, współczesna mała architektura.

Contact / Kontakt: mgargala@ur.edu.pl, mpisarek@ur.edu.pl, Lech.Licholai@prz.edu.pl, lavillett@gmail.com

DOI: 10.15584/topiarius.2018.6.5